

Remissyttrande
2003-09-16

RA 04-2003/2320

Ulla Ahlqvist

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Upphovsrätten i informationssamhället – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m. (Ds2003:35)

Sammanfattning

Riksarkivet tar i sitt svar i huvudsak upp frågor som direkt kommer att beröra den egna verksamheten. Ett par allmänna synpunkter framförs inledningsvis. Verket tillstyrker möjligheten för arkivmyndigheter att utnyttja digital teknik för att framställa exemplar och möjligheten att förelägga upphovsmannen att ta bort tekniska skyddsåtgärder som hindrar utnyttjandet av en inskränkning. Verket avvisar tanken att en institution som tillhandahåller en kopiator skall kontrollera att användaren inte utför olaglig kopiering. Verket ser också problem med de föreslagna avtalslicenserna.

Allmänna synpunkter

I promemorian föreslås ändringar i upphovsrätten som flyttar fram upphovsmännens positioner. De inskränkningar i upphovsmännens rättigheter som finns i den nuvarande lagen begränsas. I stort är dessa ändringar nödvändiga som en följd av direktivet och Sveriges åtagande inom den Europeiska Gemenskapen. Riksarkivet vill dock erinra om att ändringarna kommer att medföra merarbete och ökade kostnader inom den offentliga sektorn.

En fråga som inte tas upp i promemorian är om det hade varit möjligt att utvidga kretsen av arkivinstitutioner som enligt 16 § har möjlighet att framställa exemplar. Riksarkivet föreslår att denna fråga tas upp i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Framställning av exemplar för privat bruk 7.4

Möjligheten att på en arbetsplats framställa exemplar av verk blir i fortsättningen mycket liten genom ändringar i 12 §. För att underlätta införs en avtalslicens för kopiering på arbetsplatser, 42b §. Överst på s. 154 i promemorian uttalas att begränsningen av möjligheterna kompenseras genom att en enkel möjlighet till rättighetsklarering tillskapas genom avtalslicensen.

Riksarkivet kan inte instämma i att detta blir enkelt. En avtalslicens kommer förutom pengar också att kräva en administrativ apparat både hos myndigheterna och för de organisationer som skall sluta avtal. Grunden för en licens måste vara undersökningar av hur mycket och vad som i praktiken kopieras. Då myndigheterna har olika kopieringsbehov kan det bli problem att samordna detta inom staten.

På s. 154 behandlas också frågan hur kontroll av efterlevnaden av de nya reglerna skall ske. Där anges att det blir nödvändigt att bibliotek och andra institutioner som tillhandahåller kopiatorer till allmänheten informerar om reglerna och gör sitt bästa för att se till att deras utrustning inte används på ett lagstridigt sätt. Det är en naturlig åtgärd att vid de kopiatorer som allmänheten får använda sätta upp ett anslag som redogör för de nya reglerna. Att kräva att arkivmyndigheterna därutöver vidtar några åtgärder är inte rimligt. Riksarkivet och landsarkiven har bl.a. till uppgift att tillhandahålla och tillgängliggöra arkivmaterial. För att uppnå detta är det en förutsättning att de som besöker myndigheterna får den service de önskar och känner sig vänligt bemötta. Att därutöver övervaka att besökarna inte bryter mot reglerna i upphovsrättslagen vore en helt främmande uppgift. Riksarkivet kan således åta sig att informera om de nya reglerna men inte att övervaka efterlevnaden.

Framställning av exemplar inom bibliotek och arkiv 7.9

I promemorian föreslås en ändring av 16 § upphovsrättslagen som innebär att arkiv och bibliotek i fortsättningen skall få använda digital teknik för att framställa exemplar för bevarande-, kompletterings- och forskningsändamål samt i vissa fall för att lämna ut till lånesökande. Det blir också möjligt att använda läsapparater med digital teknik. Riksarkivet välkomnar detta förslag. Även fastän man också i fortsättningen bara får utlämna analoga kopior till lånesökande så kommer det att underlätta hanteringen. Arkivmyndigheten kommer att kunna välja den teknik vid framställningen av kopior som är bäst från kostnads- och effektivitetssynpunkt.

Bibliotek och arkivs möjligheter att överföra verk till allmänheten och att sprida exemplar i digital form 8.4.

I promemorian föreslås en möjlighet för vissa arkiv och bibliotek att träffa en avtalslicens som möjliggör spridning till allmänheten av verk i digital form. Riksarkivet ställer sig frågande till detta förslag. De exempel som nämns i promemorian är alla hämtade från biblioteksvärlden. Arkivmyndigheternas bestånd består till stor del av verk som inte har publiceras. Delvis har upphovsmännen inte heller gjort verken tillgängliga för spridning. Detta gäller framför allt de enskilda arkiven. Ofta har upphovsmannen själv överlämnat handlingarna till arkivmyndigheten. En stor del av materialet är gammalt och även om upphovsrätten finns kvar så är det okänt var upphovsmannen finns, om han lever eller var vilka hans rättighetsinnehavare är.

För att möjligheten skall kunna utnyttjas måste verket träffa ett avtal med en eller flera organisationer som företräder upphovsmännen. För många av de verk som kan komma ifråga finns det idag ingen organisation som företräder upphovsmännen.

Dessa - om de lever - har inga förväntningar på ersättning för utnyttjande av verken och ingen tanke på att vända sig till organisationerna för att få ersättning. För att någon organisation skall ha möjlighet att tillstålla upphovsmännen ersättning kommer att erfordras ett omfattande detektivarbete som i vart fall till stor del måste utföras av Riksarkivet. Enligt Riksarkivets bedömning skulle om en avtalslicens ingås en mycken liten del av ersättningen komma upphovsmännen tillgodo.

En av Riksarkivets huvuduppgifter är som redan nämnts att tillhandahålla arkivmaterial. De som efterfrågar en handling föreslår ofta att den skall sändas med e-post. När handlingen är digitalt lagrad eller reproduceras med digital teknik är det vanligen enklare att skicka e-post än att göra en papperskopia och sända med posten. Det kan förefalla som att en avtalslicens som tillåter att handlingen distribueras digitalt är efterfrågad. Kostnaden för tillhandahållandet måste dock tas ut av frågeställaren. Kostnaden kommer att bli relativt hög, då den också behöver täcka alla kostnaderna för att sluta ett avtal. Kostnaden för beställaren kommer då att bli mångdubbelt högre än alternativet att vänta ett par dagar och få en papperskopia med post. Det är då troligt att man endast i ett fåtal fall är beredd att ta denna kostnad.

Enligt verkets uppfattning kommer det således att bli problem att ingå avtalslicens. Å andra sidan går den tekniska utvecklingen av digitala tjänster mycket snabbt. Vilka verktyg som kommer att finnas om fem eller tio år kan vi inte förutse idag. Sammanfattningsvis är det Riksarkivets slutsats att det inte kommer att bli aktuellt att inom de närmaste åren att ingå en avtalslicens. Vilka förutsättningarna är om fem eller tio år kan verket nu inte uttala sig om.

Begränsning i skyddet för tekniska åtgärder 10.2.3

För att inte tekniska skyddsåtgärder skall hindra utnyttjandet av ett verk som är tillåtet enligt en inskränkning i upphovsrätten föreslås en möjlighet att förelägga upphovsmannen att möjliggöra för användaren att utnyttja verket. Bland de inskränkningar som omfattas finns arkivmyndigheternas rätt att framställa exemplar. Riksarkivet välkomnar detta förslag. Förhoppningsvis kommer medvetenheten hos rättighetsinnehavarna om denna möjlighet att medverka till att tekniska skyddsåtgärder tas bort så att inskränkningen kan utnyttjas.

Beslutande i detta ärende har varit riksarkivarie Erik Norberg. Närvarande vid den slutliga handläggningen har också varit överarkivarie Claes Gränström, arkivråden Leif Gidlöf och Anna Karin Hermodsson samt verksjurist Ulla Ahlqvist, föredragande.

Erik Norberg

Ulla Ahlqvist

Kopia till: Samtliga landsarkiv
Kulturdepartementet